

ПАРТИЗАНСКИЯТ КОМАНДИР ЛЕВАНЕВСКИ – МЕЖДУ КРИМИНАЛНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС

Петър ВОДЕНИЧАРОВ

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България

E-mail: peter_acad@yahoo.com

THE CASE OF PARTISAN COMMANDER LEVANEVSKI – BETWEEN CRIMINAL AND POLITICAL DISCOURSE

Petar VODENICHAROV

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

E-mail: peter_acad@yahoo.com

ABSTRACT: The article is part of a larger study of documents related to one of the communist regime's biggest crimes – the massacre without trial and the conviction of local elites (25-30 000 people) in a particularly sadistic way. The study is based on David Ovardia's documentary "Levanovsky" dedicated to a participant in the Partisan Fighters' Movement, convicted not only for political but also for criminal offences and who led the sadistic murders of innocent civilians after the communist coup. The questions I want to answer to are: what are the reasons for the moral relativism of the author who tries to justify Levanovsky as a legendary hero. How long can anti-fascist rhetoric legitimize any crimes regardless of their scale and cruelty; what are the biographical psychoanalytical causes of communist sadism? The psychoanalytical analysis (linguistic turn in psychoanalysis) reveals a recurring biographical scheme – a despotic mother and an uninteriorized fatherly authority, which is not compensated by the symbolic networks of kinship, religion, school, army, profession. The involvement of criminals in the partisan movement compromises the anti-fascist movement – an atmosphere of fear, power battles, arbitrary killings and robberies was brought about.

Reconstructing the life trajectory of Levanovski who was used and misused by the communists (killed without court and sentence after the communists took power) we could consider him as a representative of the peasant anarchism rather than the conscious antifascist struggle. Statistic data about the social and educational status of the Bulgarian partisan fighters (1941-1944) are also provided.

KEYWORDS: partisan fighters' movement, antifascism, communist terror, psychoanalysis, memoirs

Статията е част от по-голямо изследване на документите, свързани с едно от най-големите престъпления на комунистическия режим – избиването без съд и присъда на местните елити (25–30 000 души), при това по особено садистичен начин. За това има свидетелства: Анастасия Пашова участва в разравянето на масовите гробове в с. Церово край Благоевград (където са завързани с бодлива тел и изгорени живи около 20 души) и в с. Добринище (където са пребити с кирки и лопати 38 души), Евелина Келбечева съобщава за избиването на елита на Свети Врач – 83 души в с. Латрово, Демирхисарско, изкормени с косери. В процеса на работа попаднах на книгата на Надежда Любенова „Стряма – вторият Батак – 1944“, в която авторката споделя свидетелствата за избиването на 55 души (заклани) в едно малко село като Стряма (2000 души) от четата на партизанина от същото село Запрян Фазлов (Леваневски). Така стигнахме до книгата на Давид Хаим Овадия „Леваневски“ (Овадия, 1992), която е готова за печат през 1975 г., преди разгара на мемориалната индустрия „Народната памет разказва“ през 1980-те (Ангелова, 2010), но излиза след реабилитацията на Леваневски през 1977 г.¹ Давид Овадия събира свидетелства за Леваневски от неговите съотрядници още през 1960-те. Тези мемоари не са редактирани и художествено обработени, както се случва с мемоарната литература през 1980-те, и са добросъвестно предадени от автора. Спирам се върху тази книга, защото тя дава сравнително реалистична картина на партизанското движение, ако се чете и между редовете. Авторът, който посвещава години за реабилитацията на Леваневски, е талантлив писател на мемоарна литература и поезия, убеден антифашист, като бивш партизанин не прави особена кариера след 9.09. 1944 г., работи като редактор. Въпросите, на които искам да си отговоря, са: оправдан ли е моралният релативизъм на автора; докога антифашистката реторика може да

¹ Документалната повест на Овадия е публикувана през 1978 г. и е преиздавана още два пъти – през 1980 г. и през 1992 г.

легитимира всякакви престъпления, независимо от техния мащаб и жестокост; какви са биографичните психоаналитични причини на комунистическия садизъм?

Използвах метода на критическия дискурсен анализ и психоаналитичния анализ на Жак Лакан, доразвит от Юлия Кръстева, т.нар. лингвистичен обрат в психоанализата, който акцентува върху тясната връзка между сексуалното и символното (Krsteva, 1986, Lacan, 1978).

В психоаналитичен план ранните детски спомени са особено важни за по-нататъшното развитие на личността, включително и за политическите пристрастия. За съжаление, информацията за детството и юношеството на Запрян Фазлов са оскъдни. Сестра му Йорданка споделя:

Когато почина първият ни баща, Пеньо беше на четири години. Майка ни стоя няколко години вдовица, след което се запознават и събират с Георги Фазлов, също вдовец, от село Стряма, който пък имал две дъщери (Овадия, 1992, с. 9).

Изненадва второто име на Запрян – Пеньо. Вероятно става въпрос за народно суеверие – при умиращи предходни деца родителите, за да излъжат злите сили, избират едно неофициално, скрито име (Пеньо) и едно публично заклинателно – Запрян, „да се запре“. Майката е особено привързана към Пеньо, вероятно и той към нея. Сестра му споделя:

Когато мама решила да се омъжи повторно, чичо ни искал да ни вземе – мене и Пеньо – при себе си. Мама не се съгласила. „Та аз заради тях се решавам да повторя, как ще се разделям“ [...] Бай Пеньо започна да учи в Стрямското училище. И кара до втори прогимназиален клас и напусна. Искаха да го пратят някъде ратай, но мама се възпротиви: „Не давам сина си да му белят гърба“. Пеньо тръгна по къра да пасе овце, вършеше различна земеделска работа (Овадия, 1992, с. 9).

Липсата на овътрешностен бащин авторитет, винаги по-външен от майката, а и на заместители на този авторитет – близки сродници или религиозен авторитет, води до особена себичност и анархизъм. Както изтъква Юлия Кръстева: „Името на Бащата е Закон“. Бащата отделя детето от сладостното, но опустошително притискане към майката, той помага за вписването в символните пространства на езика, родството, религиозното, социалното и политическото – чрез операции на разделяне и отчуждаване първичният нарцисизъм се преодолява, за да се разгърне в празнотата символното пространство на езика и в закона на институциите (училище, казарма, професия, социална и политическа уредба). Когато нарцисизмът, който прави проблематична емпатията, не е санкциониран от бащата, от законите на институциите и писменото слово, което смирява стихията на устната реч, мъжете могат да си въобразят една всевластна, самодостатъчна и всепозволяваща („фалическа“ според Юлия Кръстева) майка, утопична фантазия, която отприщва мъжкия произвол и насилие, които могат да се преосмислят като героизъм в комунистическата матриархална утопия. Психоанализата отчита не само реалните взаимоотношения, но и работата на въображението. „Фалосът“ в психоанализата на Лакан не означава просто пенис, макар че исторически е свързан с патриархата, той е свързан с реалната, но и със символната власт и акцентува върху връзката между властовото и еротичното. Запрян е егоцентричен, не приема друг мъжки авторитет освен себе си – краде и от баща си, и от чичо си, когото едва не убиват при кражба. Опитът му с институциите е оскъден, рано напуска училище. Не го дисциплинира и казармата, където е в тила и е наказван многократно, а в партизанската чета е в непрекъснато противоборство с „даскалите“ и „учените хора“, „философите“ от щаба на зоната и ремсистите. Детството и юношеството му са белязани от насилие, непрекъснато е с разкъравено лице от сбиванията със селските деца и младежи (към доведено дете (и при това другоселец) в патриархалните села се е гледало с особена неприязън). Все още непълнолетен е осъждан два пъти за кражба, грози го и трета присъда за това, че при едно сбиване стреля с пистолета, откраднат от баща му.

В психоаналитичен план сходна е автобиографията на друг садист с инстинкт към властта – диктатора Годор Живков. (Неслучайно се насочва към силовото министерство на вътрешните работи). В архива на регентството попаднах на тъжбата на селяни от Банкя по повод на безследно изчезналите 15 души, напълно невинни, доколкото от селото не е излязъл нито един партизанин. Акцията по тяхното залавяне и ликвидиране е ръководена от подполковник

Тодор Живков². Заедно с главорезите Мирчо Спасов и Лев Главинчев той участва и в други масови убийства в дните след преврата. В мемоарите си Тодор Живков споделя, че баща му е почти отсъстващ, тъй като от пролет до есен е отивал на гурбет в Габрово и все не е можел да изхрани семейството си (Живков, 1997). По-късно се разболява и умира и Тодор едва 14-годишен трябвало да напусне училище и да чиракува в цигларената фабрика. Особено привързан е към деспотичната си, оправна майка – Маруца. Той израства не като Тодор Живков, а като „Марушкин Тошо“. Няма професия, в казармата служи в тила, няма значителни приноси в антифашистката борба.

Критическият дискурсен анализ на партизанските мемоари показва, че през 1980-те окончателно се утвърждава един сакрален канон, спрямо който се редактират публикуваните спомени:

Роден в бедно и отрудено селско семейство, буден, но учил до 4. или 6. клас, напуснал училище, за да работи. Преживява непосилна експлоатация на село или в града, среща се с добър комунист (най-често съселянин), който му открива, че е призван да освободи бедния народ от теглилата му. Новопосветеният в комунизма се самообразова и калява в борбата срещу нашествениците фашисти и техните български слуги. Често арестуван и подложен на нечовешки мъчения, но не предава вярата си, избягва в гората майка-закрилница и става партизанин, понася нечовешки лишения, но съселяни и роднини го подкрепват, смело се бие, загива героично или оцелява, за да свидетелства за подвизите на синовете и дъщерите на партията. (Воденичаров 2001, с. 402)

По-ранните и добросъвестно предадени партизански свидетелства в документалната повест на Давид Овадия трудно се вписват в този канон и огласят много тайни за партизанското движение.

Попаднал на хора и станал човек. Детството и юношеството на Запрян Фазлов са белязани от насилие и произвол: на 16 години е обвинен в кражба и е осъден на две години затвор. Като малолетен е освободен след една година. През 1941 г. го вземат войник в 9-и полк, известно време кара службата в тила като готвач. Както училището, така и казармата не могат да го дисциплинират – в казармата заради „буйния му нрав“ често го наказват. При една самоотлъчка го наказват със затвор от 3 месеца. При учение пострадва с очите и се лекува във Военна болница в София:

От болницата Петьо идва в Стряма. Дали имаше още отпуски по болест или го вършихте самоволно, не разбрахме (Овадия, 1922, с. 11).

В селото се сближава с бай Запрян Кичуков – известен комунист, секретар на партийната организация и бъдещ пръв командир на Стрямската чета. В бакалницата на Еньовци е извършена кражба. Запрян Фазлов е арестуван и затворен в общината, успява да избяга и се укрива. Докато играе карти в кръчмата в с. Отец Кирилово, отново го арестуват, но успява пак да се измъкне и става партизанин. Защо известен комунист като Запрян Кичуков се свързва именно с криминално проявен младеж и го приема в партизанския отряд, който ръководи? Такава ли е политиката на партията? Фактът, че само в Стрямската чета има трима криминално осъждани, говори за целенасочена политика.

В прощално писмо до баща си (28.02.1943), ако изобщо синтактичният и семантичен хаос от горделивост и закани може да се нарече писмо, Леваневски споделя, че вече става „голям човек“, а те остават „прости и живеят в мрак“. Няма обаче нито дума за класови или антифашистки мотиви:

От всички лоши навици и лоши пътища се отказах и хората, при които живея, ме претопиха и направиха трудолюбив и голям вече човек, но за вас е още мрак. Мрак казвам, защото в такъв живот досега живях и по едно чудо и аз самият не разбрах как откачих въжето или то беше недостатъчно дълго да ме обеси, или палачите бяха, както са били винаги, диви и прости. [...] Не мога да бъда при вас, защото не можете да ме завардите от палачите Георги Ат. Матанов и от неговия заблуден в мръсотии подлец Мършиата, Кирливия Благо. Вместо аз на тях жертва, те скоро ще заплатят с живота си (Овадия, 1992, с. 15).

² Изложение от пострадалите близки на безследно изчезналите мирни граждани, с. Банкя, Софийско – ЦДА, ф. 1, оп. 1, а.е. 21, л. 25–26.

Писмото следва познатата наративна схема „попаднал на хора и станал човек“, макар че последващите му дела говорят не за прераждане, а по-скоро за нарцистично идеологическо преосмисляне на кражбите от бедни и богати като смели „снабдителни акции“, а склонността към убийства и садизъм – като героизъм.

Вместо идеологическо прераждане, с криминалните в четата се пренася и криминалният дискурс. Съотрядник на Леваневски споделя:

Още от първата вечер станах свидетел на неприятна сцена между командира на четата Кичука и Григор Почев (който, както се разбира от полицейското донесение, също е осъждан за криминални деяния). Поводът беше шурейт на Григор Почев – Сумов, който бил арестуван, но не по политически причини. Почев предложи цялата чета да нападне общината и го освободи. Кичука не се съгласяваше. „И да го освободим, защо ни е? А само можем да дадем излишни жертви!“ „Не искаш, защото не е от вашите!“ ядосано отвърна Григор. В четата бяха се сформирали две групички: едните – комунисти и ремсисти, организационното ядро, другите – безпартийните. Леваневски и братовчед ми Стоян застанаха на страната на Григор (Овадия, 1992, с. 20).

Героични дела и живот в непосилни лишения. Д. Дочев (1984) прави социална статистика на партизанското движение: между 15% и 50% от партизаните са неграмотни, следвани от малограмотните с начално образование, около 90% са селяни от високопланинските села (с оскъден езиков и институционален опит), повече от половината от партизаните излизат през 1944 г., когато изходът от войната е очевиден – 54,5%, през 1941 – 1,7%, 1942 – 4,52%, 1943 – 39,4%. Тези данни говорят за късна и незначителна съпротива, мотивирана повече от селски анархизъм, отколкото от класова и антифашистка осъзнатост. Преобладаващата част от партизаните излизат в горите след обрата във войната и имат по-скоро клиентелистки очаквания – да се доберат до новата власт, която приближава със съветската армия.

Споменатите в книгата „партизански акции“ не са нито много, нито особено героични, а по-скоро приличат на разбойническа смесица от отмъщения и грабежи. Представените акции от 1943 г.:

Превземане на село Отец Паисиево: „Запалихме общинските архиви и наказахме няколко отявлени народни врагове“ (Овадия, 1992, с. 39).

През есента на 1943 година с Леваневски нападнахме селкопа в село Стряма... Взехме всички пари от касата, вълнени фланели, ризи и други вещи, след което се изтеглихме (Овадия, 1992, с. 41).

Както се разбира от полицейския рапорт, задигнати са 60 000 лева.

Трета смъртна присъда Леваневски получава за грабеж в кръчмата на Иван Миленков от село Калековец (12 март 1944 г.):

Общо му задигнали около 40 000 лева. Задигнали му също един голф, една мушама, един панталон, 25 м плат, 30 м вълнен шаяк, ризи, носни кърпи, кърпи за лице, 2 и половина килограма луканки, 3 килограма саздърма и др. [...], а от сина му пистолет (Овадия, 1992, с. 78).

Македонски, съотрядник на Леваневски, свидетелства:

В края на месец март на една среща другарят Запрян Кючуков, който беше командир на Стрямската група, ми се оплака от Леваневски и Григор, че не го слушат, че няма никакъв ред и дисциплина, въпреки работата на партийния секретар Танкин. „Ние решихме да ги изгоним – сподели Кичука – защото вършат безобразия и хората ни гледат накриво. Слизат на село, взимат агнета, бельо, чеизите на момичетата и ги носят по къщите да ги продават“. Отидохме в техния лагер. Бяха четирима, петима души. По клоните видяхме накачени единадесет одрани агнета. Танкин ми каза, че агнетата са донесени от двамата – Григор и Леваневски“ (Овадия, 1992, с. 93).

По-смели стават партизанските акции от лятото на 1944 г.: Щурмуване на село Брезово (12 юни 1944 г.) и превземане на участъка и общината. Убити са 2 полицаи, а 1 е заловен жив, пленено е и оръжие. Следва нападението на жп мост (пленяване на оръжие от войниците) и акцията при Трилистник (убийство на полицаи и снабдяване с дрехи и ботуши). Зачестяват отделните наказателни акции за убийства на стражари и полицаи, за което Леваневски получава четвърта смъртна присъда. Последната групово акция е нападение на с. Стряма – планирано е убийството на секретар-бирника, който обаче успява да се укрие, убит е заможният Помак и сина му, запалени са общинските архиви и сградата на общината. Леваневски предлага да вземат

в четата дъщерята на секретар-бирника и да искат откуп за нея, но останалите партизани го разубеждават (все пак я завличат с тях).

Особено показателни за характера на Леваневски са две кражби от най-близки роднини. За една тенекия мед, която никак не е от първа необходимост, той рискува живота на чичо си:

Леваневски предложи да отидем в къщата на чичо му – богат и известен пчелар – и вземем една тенекия мед. [...] Аз не позволих на никого да излезе, блъснах снахата и другите назад, но те се развикаха, в съседната къща живееше другия син на стареца, можеше да се притекат на помощ и съседите. Излязохме двамата с Дочо навън. Дочо гръмна от прозореца с нагана и рани стареца в рамото, след което се оттеглихме. (Овадия, 1992, с. 78)

Кражбата от стадото на собствения му баща Леваневски оправдава с неправдоподобен аргумент:

По това време не вършехме бойни акции, цялото ни внимание беше насочено към набавянето на храна. Веднъж, като бяхме в околностите на Стряма, покрай нас мина стадо овце, които принадлежаха на бащата на Леваневски. „Полицията взема от овцете ни и ги изядва, нека вземем и ние“ – каза Леваневски и отиде при овчаря и взе една овца. (Овадия, 1992, с. 45).

Ремсистки идеализъм и ентузиазъм. Сянка върху героичния облик на партизанското движение хвърля не само използването на криминали, но и злоупотребата с идеализма и ентузиазма на деца и юноши. Милена Ангелова разглежда критически ролята на децата герои в изграждането на мъченическо-героичния пантеон на партизанското движение (Ангелова, 2016). Наредане за мобилизация на ремсиста е дадено през май 1943 г. от Окръжния комитет на партията, вдъхновен от „решителните успехи на Съветската армия на Източния фронт“ (Овадия, 1992, с. 52) и в очакване на съветско оръжие, но пратеникът на щаба Слави Чакъров го провежда през октомври, въпреки настъпващата зима, липсата на оръжие и достатъчно ятаци. Изведени са много младежи, а Леваневски, който е в непрекъснато противоборство с щаба, този път за добро се противопоставя на нареддането на щаба и не извежда непълнолетни младежи от Стряма и околните села. С новите партизани се образува дружина от 143 човека:

Както стояхме на лагер, изведнъж затрепяха пушки и автомати, мнозина паднаха убити, а още повече, предимно от новите партизани, бяха заловени. (Овадия, 1992, с. 39)

Когато се събрахме пролетта на 1944 година, бяхме около 30 човека. (Овадия, 1992, с. 41).

Дойдоха с огромна вяра и ентузиазъм, но без достатъчна оръжие, дрехи и храна! (Овадия, 1992, с. 51).

У партизаните се натрупва недоволство от „щабалиите“, които са ги изоставили през зимата и са се крили в града:

Знаеха, че Леваневски и другите партизани щяха да ги обвинят за мобилизацията, че Македонски, след като извел и дечурлигата в гората, после сам отишъл да се укрива в Момино, като изоставил хората си (Овадия 1992, 113).

Но все пак Леваневски приема в четата малолетната (15-годишна) и невъоръжена (“с пистолет-игралка”) Соня:

И друго: в деня на сражението Соня ни пееше, а всички знаеха, че тя с това беше известна – като певица. Да, същата Соня, която след 10 дни загина заедно с командира на четата Караджата в Сухозем (Овадия, 1992, с. 51).

Приема и Радко:

Бях тогава шестнайсетгодишен хлапак и сяло вярвах на Леваневски. За мен той беше като баща, беше това, което е за вярващите господ (Овадия, 1992, с. 133).

Когато се говори за партизанския героизъм през късната 1943 и 1944 г. трябва да се отчита и **демобилизацията на стражари и войсковни части**, за което има много свидетелства в книгата:

Когато излязох от къщата на Каравасилев на отсрещната страна на улицата, без да искам, бутнах една тенекия, вдигнах шум и стоящият наблизо пост от селската стража ме забеляза. Но не направи опит да ме спре, да стреля, направи се, че не ме вижда (Овадия, 1992, с. 44).

Дали пак не ни забелязаха или пък някои от войниците ни видяха, но се престори на сяло, не знам, но и второто претърсване беше без резултат за тях (Овадия, 1992, с. 60).

В същия миг храстите пред мен се разгърнаха и точно срещу мен, на два метра разстояние, изникна лицето на войник. Като ме видя, той замръзна на мястото си. Вдигна глава нагоре, очите му се завъртяха в орбитите. „Минавай бързо!“ – му казах. Ние не убиваме български войници! (Овадия, 1992, с. 61).

Видяхме един подофицер. В същия миг и той ни забеляза. Погледнахме се в очите, миг-два и по някакво мълчаливо споразумение нито той, нито ние посегнахме към оръжията си (Овадия, 1992, с. 64).

Много от войниците не се целеха по нас, а гърмяха във въздуха. Само подофицерите и полицаите се мереха „на месо“, но за наше щастие не ни улучваха (Овадия, 1992, с. 137).

В сражението при Дренака Леваневски заповядва на партизаните да не стрелят по войници, които не са насочили пушките си, което не го възпрепятства да нареди по-късно да разпорят един от убитите войници. Наближаващите войници побягват ужасени.

Велко, който беше нов партизанин и за пръв път участваше в такова сражение, се усмихна и каза: „Леваневски, не е било толкова страшно! Ние стреляме – те бягат“ (Овадия, 1992, с. 143).

Партизанската солидарност: Книгата разказва не толкова за антифашистката борба, а за властови противоборства, за побоища и убийства между самите партизани и ятаци. Доброволно предалите се партизани са ликвидирани, а в партизанската чета, оглавена от Леваневски, царят подозрение и страх:

Савинков (политкомисарят) беше ранен и оглушал от бомбите. Хванах го с ръка да тръгнем, гледам, той отказва да върви пред мен. Разбрах – мисли, че ще го застрелям в гърба по заповед на Леваневски, за да не пречи на измъкването на другите (това по-добре да не се пише) (Овадия, 1992, с. 148).

След убийството на Касаба Леваневски става командир на Стрямската група. По-голямата част от книгата е посветена на противоборствата за власт в партизанската чета, дотам, че самите партизани възкликват, че са забравили да се бият срещу „фашистите“, а се дебнат, преследват и убиват един друг. Безразсъдно смел, съобразителен и ловък в битка, Леваневски не може да търпи авторитет над себе си, особено презира „учените хора“ от щаба. Първият му сблъсък с щаба е неизпълнението на безсмисленото нареждане за мобилизация на ремсисти, следващите сблъсъци са свързани с претенциите му за власт над цялата партизанска дружина:

Тук вече започнаха амбициите кой да води дружината. Трите групи пак се сформираха – Стрямска, Пъдарска и Беговска (Овадия, 1992, с. 80).

Развихрят се диви землячески страсти. Политкомисарят назначава временно за командир Македонски (от Пъдарската чета), съобщено е, че това е решение и на щаба. На събрание в Стрямската чета Леваневски заповядва Македонски да бъде обезоръжен, защото го смята отговорен за дадените жертви през есента и зимата. Македонски твърди, че Леваневски по тази причина е искал да убие и представителя на щаба Слави Чакъров. Той изтъква и друга причина за раздора между тях – смята, че Леваневски е настроен срещу него поради Огнян, домакин на четата:

Пролетта, когато започнахме да се събираме, няхахме никакви средства и потърсихме сметка от домакина да даде отчет за изразходваните суми. При Огнян бяхме оставили около 250 000 лева. Тази сума той не можа да отчете. Огнян даде отчет за 80 000 лева (Овадия, 1992, с. 97).

На другия ден идват Фантома и Робин (от Пъдарската чета). Казаха, че Леваневски и днеска, и вчера ги изпраца да дойдат да ни премахнат. Македонски тогава се ядоса и каза: „Вместо той нас, дай ние него“. Трендафил от Пъдарската група предлага да издебнат Леваневски и Дочо (друг криминален) и да ги убият: „Ако нашите другари не са ликвидирали тези разбойници, днес ще има да се бием на месо“. Попитах го за какво става дума, а той ми каза да не се правя луд за пенсия. Попита ме дали Македонски не ми е поставил задача да се убият Леваневски и Дочо. [...] – Няма да дойда с теб! Аз не съм излязъл в гората, за да трепя наши другари, а само врага! (Овадия, 1992, с. 83).

Подозренията към Леваневски растат, Смирненски предполага:

Леваневски е изпратен от полицията да убие Македонски и мене, след това ще заведе вас да разчистите сметките си с щаба и тогава ще се предаде на полицията (Овадия, 1992, 84).

Излиза Робин и разказва как Македонски е казал на него и на Фантома, че те, ако обичат партизанското движение, трябва да изпълнят решението на окръжния комитет: да премахнат Леваневски и Дочо. (Овадия, 1992, с. 86).

Идването на Слави Чакъров от щаба не разрешава ежбите. Леваневски блокира и обезоръжава Пъдарската група, търсейки Македонски. Опитва се да обезоръжи и Слави Чакъров. Провежда се събрание, Леваневски надделява, искат смъртно наказание за Македонски, но Чакъров настоява, че присъдите са право само на щаба и той трябва да ги утвърди. Съперничеството между Македонски (партиен член) и Леваневски продължава, но тъй като Стрямската чета е по-многобройна, а и част от Пъдарската чета се присъединява към него, той без гласуване е избран за командир на целия отряд. Македонски отново възлага на недоволни от избора на Леваневски да го убият:

Панайот забелязал, че Фантома е неспокоен, попитал го какво има и оня признал, че се готви покушение срещу Леваневски. Било решено да се извърши от Стрелата и Трендафил, а Фантома и Робин, да ги подкрепят (Овадия, 1992, с. 89).

Македонски подготвя второ покушение срещу Леваневски, но поради страха от него то отново се проваля. В това време Леваневски заповядва на Фантома и Робин, като наказание, вместо да убиват него, да убият Македонски:

Но вместо да отидат двамата да отмъщават, Леваневски предложи да отидем всички при Македонски и да арестуваме цялата му чета (Овадия 1992, 92).

Македонски е успял да се укрие и да спаси живота си. Пристигат другарят Янко (Слави Чакъров) и Гълъб от Щаба на зоната. Леваневски първоначално иска да арестува и тях, но все пак те успяват да охладят отмъстителните страсти, Леваневски престава да бие арестуваните и обезоръжени партизани от четата на Македонски:

Вашата мамка даскалка, ще ми готвите убийство! – Ругаеше Леваневски (Овадия, 1992, с. 103).

Първите слънчеви лъчи огряха окървавеното лице на Васко. Смелият ремсис все още се усмихваше, вярваше в другарите, които бяха тук. Знаеше, че Леваневски не е всесилен (Овадия, 1992, с. 104).

На проведеното партизанско събрание Леваневски иска да бъдат разстреляни Смирненски, Македонски, Васко.

– Всички сте се увлекли – обърна се към него Гълъб.

– Ти ли ще ми разправяш на мене? Знам ги аз. Комунисти били. Адвокати, даскалки. Дошли от града нас да управляват. Ние сами ще се управляваме [...]

– Прав е Смирненски. Ако народът узнае, че вие тук не се подчинявате на партията, с тояги ще ви избие (Овадия, 1992, с. 105).

На партизанското събрание Слави Чакъров се изказва последен:

Другарят Македонски идва от Пловдив. Щабът провъзгласи Леваневски за командир на четата и за легендарен герой на Средногорието. Дадохме писмото на Македонски, който го е укривил и започнал заговорите (Овадия, 1992, с. 110).

Всички искат смъртна присъда на Македонски, но оставят членовете на щаба да потвърдят. Когато група от щаба идва, за да разреши спора между Леваневски и Македонски, Леваневски се опасява, че ще го убият и заповядва да бъде разоръжен щаба:

Леваневски извърши постъпка, която никой комунист не може да оправдае – вдигна автомата и извика: „Всички свалете оръжието!“ Хората от щаба оставиха оръжието си на земята, ние го прибрахме. Мороза каза: „На ти оръжието, но ти ще отговаряш!“ (Овадия, 1992, с. 175).

Събранието решава Македонски да бъде изтеглен нагоре.

Заплахата с партията и вестта, че в село Ръжево Конаре е пристигнала войска, кара Стрямската чета да осъзнае, че основният им враг все пак са „фашистите“, а не партизаните комунисти и се слага край на конфликта. Властолюбието и садистичната страст на Леваневски обаче не се укротяват. Той продължава да подозира и самоволно да ликвидира (без санкцията на щаба) партизани от собствения му отряд. Дългогодишните ятаци Петко и жена му са арестувани при провал, при който загива Кичуков, но след това са пуснати, което поражда съмнения у Леваневски за предателство и той крои ликвидирането им, въпреки че последващи провали няма:

– *Но ти не знаеш. Той всеки ден ме плаши. Нарича ме предател. Крои как да ме разстреля при опит за бягство*“ (Овадия, 1992, с. 180).

Твърденията за вината на Петко се разминават, за Слави Чакърров той е невинен, докато Дочо, най-добрият приятел на Леваневски, твърди, че от Окръжния партиен комитет е дошло потвърждение, че той е агент провокатор. Петко на два пъти се опитва да избяга от четата, но е заловен и осъден на смърт от Леваневски.

С разстрел той плаши и Каратанас, ученик, оглушал от побоя в полицията, с литературни интереси, увлечен от романтиката на партизанското движение:

Каратанас беше ремсист от село Ръжево Конаре и то активен другар, обичан и уважаван от младежите, а тук беше арестант. „Аз ще ви оправя рогата на разни даскали и учени! – често се заканвал Леваневски, като се обръщал към него (Овадия, 1992, с. 180).

Той иска смъртно наказание и на Каратанас, затова че три пъти се е самоотлъчил, като е бил при свои близки, без това да е довело до риск за партизаните. Партизаните не са съгласни с такова тежко наказание, но когато Леваневски се заканва „– Кой ще гарантира, че няма да избяга!“, партизаните се умълчават. „Изказвания не се направиха, защото се чувстваше страхът от Леваневски“ (Овадия, 1992, с. 189).

Селските клюки се пренасят и в четата и замъгляват и без туй неясната картина от предполагаеми вини и истини. Допълнителна вина на Петко според Зъбчето е разпространяването на клюки от бай Петко:

Сред партизаните се пусна слух, че другарката Агрипина си е присвоила самоволно една жилетка, няколко чифта чорапи и други вещи. Тя беше явно обидена, разстроена и като я питаха, се разплака. Направихме събрание и установихме че този слух е пуснат от Савата (Петко). (Овадия, 1992, с. 187)

Установява се, че тези вещи Каратанас занесъл на своя братовчедка. Слави Чакърров споделя:

Леваневски започна разстрели: загинаха невинно бай Петко, неговата жена, Каратанас и още няколко местни другари (Овадия, 1992, с. 181).

По устав всички смъртни присъди на партизани трябва да бъдат одобрени от щаба.

Леваневски през романтичните очила на Давид Овадия

Авторът има една единствена среща с Леваневски в неговия лагер. Въпреки че Македонски го предупредява:

– *Леваневски е криминалист и бандит! – убеждаваше той водача ни. – Много поразии направи тука [...] Ние сме го осъдили и той трябва да бъде ликвидиран* (Овадия, 1992, с. 119).

Овадия е очарован от пръв поглед от Леваневски, връщащ се от неуспешен обир на един чорбаджия:

Малко настрани, обиколен от други партизани, гневно приказваше и махаше с ръка млад, строен партизанин с красиво бяло лице и малки мустачки. В ръката си държеше немски шмайзер, каквито тогава носеха полицаите. Без да ми казват, разбрах, че този именно е Леваневски (Овадия, 1992, с. 121).

Леваневски се ползваше с голям авторитет сред партизаните от своя отряд. Те се възхищаваха от безумната му смелост, за която се носеха легенди [...] Каквито и недостатъци да имаше той – недисциплинираност, стихийност, аполитичност, бонапартизъм и какво ли не – едно не можеше никой да отрече – необикновеното му лично безстрашие (Овадия, 1992, с. 123).

Отмъстителен и безпощаден беше Леваневски! Не прощаваше особено на предателите – колко предатели е застрелял лично той. Но за съжаление не само врагове и предатели, но и честни другари, несправедливо обвинени, загинаха от неговата ръка! И много грешки допусна! Беше прекомерно честолобив и властолюбив, а това нанасяше вреди на делото, на което той искрено искаше да служи. (Овадия, 1992, с. 125)

Атавистичният диалект на Леваневски предизвиква умиление у Овадия и лингвистични разсъждения:

– *А, бе, какво правят другарите в Пловдив! Защо позволяват там на разни гадове и агенти спокойно да се разхождат из улиците? Защо не пуснат двама-трима от нас – всички ще ги омааме!* „Омаам“ в речника на Леваневски и другарите му имаше много значения: и

изяждям, и свършвам някаква работа, но главният смисъл беше „ликвидирам“, „убивам“ (Овадия, 1992, с. 125).

Садистичната пристрастеност на Леваневски към убийства – „той считаше деня си за загубен, ако не „очисти някой гад“ – Овадия оправдава с антифашистка реторика, макар че съзнава неговата аполитичност, а простацината му той евфеминистично коментира:

Той често ме учудваше с невежеството си по някой политически въпроси, с наивно-детските си възгледи по редица събития (Овадия, 1992, с. 126).

Овадия отбелязва и нетърпимостта на Леваневски към политическите комисари, които той подиграва като страхливци, затова и те непрекъснато се сменят:

Леваневски се нахвърли с обидни думи към комисаря: „Знам ви вас, философите, шумка да шумне, се плашите, а да философствате можете!“ (Овадия, 1992, с. 177).

В политически план единственото, което вълнува Леваневски, е приближаващата съветска армия и задаващата се нова власт. Същата вечер Овадия съчинява героична ода за Леваневски с четири куплета, което прочита пред 80 души партизани:

Пред тебе трепери днес всеки подлец
И с ужас за твоите дела си припомня!
По гори и балкани ти бродиш бездомен
За правда народна безстрашен борец! (Овадия, 1992, с. 126)

След 9.09.1944: когато утопията се превърне в господстваща идеология

Веднага след победата Леваневски се оженва за любимата му Верка. Той прави пищна сватба, като по-заможните селяни са принудени от съотрядниците му да му поднесат подаръци. Когато започва разправата с Леваневски, той е упрекат, че е направил буржоазна сватба. Партизанската чета е в стихията си – грабежи и садистични убийства без съд и присъда. Давид Овадия удобно премълчава садистичната оргия в с. Стряма, очевидно окуражавана от новата власт.

В психоаналитичен план, когато матриархалната утопия се превръща в господстваща идеология, от руините на отечествения ред се въздига един примордиален, архаичен баща вожд – вождът на световния пролетариат и баща на народите (Сталин), Тато (Т. Живков). Въплътеният „фалос“ чрез символната легитимация на всемогъщата Партия Майка всенадзирава и произволно дарява и ликвидира. Вождът излъчва садистичното Желание за властване, а не Законът, той не търпи конкуренция и анархистични своеволия. Новогovorът вече не развива мисълта и личността, той подчинява, като сковава мисълта в порочните кръгове на двумисълта (Оруел, 2005), а идентичността – в калъпите на посредствеността. Така наречените в новоговора „борци против фашизма и капитализма“³ са поставени над Закона и дарувани със специални привилегии – „народни пенсии“, специално подпомагане, престижни професионални назначения без образователен ценз, достъп до висше образование без изпит (запазено и за техните деца), специални курорти, магазини, болници и др. Така наречените „политически неблагонадеждни“ и „врагове на народа“, квалификации, които могат да се отнесат до всеки неудобен, са подложени на садистичен надзор, репресии и избиване.

Леваневски е обвинен и задържан в затвора за вълната от кражби на неговите партизани, за самоволните убийства на бай Петко и Каратанас, щабът на зоната не може да забрави арестуването си, а партийните комисари – подигравките. В първата мемоарна партизанска книга (1946) на Коста Ламбрев „Средногорски партизани“ – той е наречен криминалист, разбойник, бандит. Спомените на Слави Чакърров „В огъня“ също повтарят тази версия. Напразни са вече очакванията на Леваневски за някакво стихийно, народно правосъдие:

Разбрах, че Леваневски се разтревожи, защото на раздяла поръча на милиционера: – Иди в нашите села и кажи на „черните забрадки!“ Той чувстваше какво се готви срещу него и търсеше помощ от „черните забрадки“. „Черните забрадки“ – жените загубили мъжете си,

³ Институционализирането на „борците“ и техния привилегирован статус започва непосредствено след преврата на 09.09.1944 г. със създаването на Съюза на народните партизани /1945/, и Съюза на бойците против фашизма /1947/ (Ангелова, 2019, 2021).

синовете, дъщерите си, загубили бащите и майките си, те да го спасяват от гибелта!“ (Овадия, 1992, с. 206).

Той не осъзнава, че е бил употребен и вече ненужен, времето на стихийна съпротива е безвъзвратно отминало:

От него разбрах, че само веднъж са го извели на разпит, и то за малко време. Поискали му обяснение за някои своеволни действия на някои бивши партизани от дружината му и за появилите се около селата Чернозем, Момино и Бегово криминални престъпници, които, минавайки в нелегалност, са действали преднамерено от негово име (Овадия, 1992, с. 212).

Той отрича да е участвал в грабежите. Леваневски, заедно с криминалните от неговия отряд Левски и Искър, са преместени в София. Леваневски е изпратен да живее в хотел с мярка подписка. Двамата криминални са изпратени като милиционери в Белене. Избягват с оръжието си от Белене, отиват в родния си край и заедно с жените си и брата на единия образуват контрареволуционна банда, убиват ремсов секретар и извършват множество грабежи, но бързо са разбити от новата власт. На Леваневски предлагат да стане комендант на Севлиево, да бъде изпратен на висши военни курсове.

Той обаче и до последния момент не е приемал техните предложения, заявявайки, че щом бъде освободен, отново ще хване Балкана (Овадия, 1992, с. 229).

И тук се крие истинската причина за ликвидирането му – той остава неуправляем. Посочената от Овадия причина за неговите неподходящи за новата власт изказвания, е твърде неубедителна: *Те са били плод на особеното психическо състояние на депресия, в която е изпаднал по това време* (Овадия, 1992, с. 230).

Юни 1945: *Снощи в девет и половина часа дойдоха столичният комендант с двама цивилни, изведоха го с вързани ръце, завели го на софийските гробища и там са го убили без съд и присъда* (Овадия, 1992, с. 212).

21.03.1977 г.: благодарение на огромните усилия на Давид Овадия Леваневски е реабилитиран, в оруелски стил пасажите за Леваневски в новите издания на книгите „В огъня“ и „Средногорски партизани“ са коригирани.

Заклучение. Партизанската литература, която формираше доминиращия идеологически разказ през комунистическия период и имаше задължителен характер и огромни тиражи, така и не предизвика усилия за критичен прочит от страна на литературните специалисти.⁴ Просто беше изхвърлена от библиотеките и обречена на забравата, а тя има какво да каже за скритите механизми на една гигантска манипулация. В съвременните условия на хибридни информационни войни тази литература разкрива актуални и днес похвати на масова обработка на съзнанието, антифашистката реторика и днес произволно легитимира диктатури и войни, при това не само хибридни. Психоаналитичният анализ позволява да се хвърли светлина върху интимните причини за тоталитарното изкушение и вникване в същината на садистичното масово насилие, които, за съжаление, не си отидоха заедно с изхвърлената литература. Публичният ни език така и не се е освободил от рецидивите на дървения новговор и лингвистите продължават да са в дълг към екологията на езика и мисленето.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Ангелова, М. (2022а)** Взривена литература: военни прози, партизански разкази, партийни мемоари – част 2. – *Либерален преглед*, 22.03.2022. (Angelova, M. Vzrivena literatura: voenni prozi, partizanski razkazi, partiyni memoari – chast 2. // *Liberalen pregled*, 22.03.2022. Web. 01.06.2022.) <http://www.librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/arts/theory/4191-vzrivena-literatura-voenni-prozi-partizanski-razkazi-partiini-memoari-2>
- Ангелова, М. (2022б)** Ритуалната фабула – проверки на терена на историята – *Литературен вестник*. 15/2022. (Angelova, M. Ritualnata fabula – proverki na terena na istoriyata – *Literaturen vestnik*. 15/ 2022. Web. 01.06.2022). <https://litvestnik.com/2022/04/20>.
- Ангелова, М. (2010)** Не/споделената памет на късния социализъм. Движението „Народната памет разказва“ /1983-1989/, София: Семарш. (/Ne/spodelenata pamet na kasniya sotsializam. Dvizhenieto „Narodnata pamet razkazva“ /1983-1989/, Sofia: Semarsh).

⁴ Сред малкото автори, които напоследък сериозно разглеждат тази проблематика, е Мая Ангелова (2022).

- Ангелова, М. (2012)** Съветизация на паметта. Съюзът на бойците против фашизма и производството на памет (1945–1951). – В: Лулева, Ана, Иванка Петрова, Петър Петров, Светла Казаларска и Яна Янчева (съст.). Българският социализъм: идеология, всекидневие, памет. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 289 – 302. (*Angelova, M. Savetizatsiya na pametta. Sayuzat na boysite protiv fashizma i proizvodstvoto na pamet (1945–1951). – V: Luleva, Ana, Ivanka Petrova, Petar Petrov, Svetla Kazalarska i Yana Yancheva (sast.). Balgarskiyat sotsializam: ideologiya, vsekidnevие, pamet. Sofia: Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov", s. 289 – 302).*
- Ангелова, М. (2016)** „Децата-герои“ в инженерството на паметта на комунистическия режим. Случаят Васил и Сава Кокарешкови. // *Балканистичен форум*, 1-2, с. 242 – 226. (*Angelova, M. „Detsata-geroi“ v inzhenerstvoto na pametta na komunisticheskiya rezhim. Sluchayat Vasil i Sava Kokareshkovi. // Balkanistichen forum, 1-2, s. 242 – 226).*
- Ангелова, М. (2019)** „Бойците против фашизма“ – власт и привилегии (1945-1951). // *Дзяло*, брой 15; Web. 01.06.2022. (*Angelova, M. „Boysite protiv fashizma“ – vlast i privilegii (1945-1951) // Dzyalo, br. 15;*
- Воденичаров, П. (2001)** „В името на народа“: магията на мемоарите на активните борци против фашизма и капитализма. Опит за критически дискурсен анализ. В: Рицари и миротворци, с. 396 – 410, Благоевград. (“V imeto na naroda”: magiyata na memoarite na aktivnite bortsii protiv fashizma i kapitalizma. Oпит za kriticheski diskursen analiz. V: Ritsari i mirotvortsii s. 396 – 410, Blagoevgrad).
- Дочев, Д. (1984)** Семената на бурята: Социално-класова характеристика на партизанското движение във II ВОЗ. София: Хр. Г. Данов (*Dochev, D. Semenata na buryata: Sotsialno-klasova harakteristika na partizanskoto dvizhenie vav II VOZ. Sofiya: Hr. G. Danov).*
- Живков, Т. (1997)** Мемоари. София: СИВ; В. Търново: Абагар (*Zhivkov, T. Memoari. Sofia: SIV; V. Tarnovo: Abagar).*
- Келбечева, Е. (2022)** Имаме нечувана регресия на историята, пропагандирана от режима на Путин. // *Дневник*. 27.02.2022. (*Kelbecheva, E. Imame nechuvana regresiya na istoriyata, propagandirana ot rezhima na Putin. // Dnevnik, 27.02.2022. Web. 01.06.2022. https://www.dnevnik.bg/intervju/2022/02/27/4317238_prof_evelina_kelbecheva_kritichen_pogled_i_prosveteno/*.)
- Любенова, Н. (2015)** Стряма – вторият Батак – 1944 г.: сборник от спомени на живи свидетели и архивни документи от 1944–1951 г. Пловдив: Макрос (*Lyubenova, N. Stryama – vtoriyat Batak – 1944 g.: sbornik ot spomeni na zhivi svideteli i arhivni dokumenti ot 1944–1951 g. Plovdiv: Makros).*
- Овадия, Д. (1992)** Леваневски: Документална повест за Запрян Георгиев Фазлов. София: Христо Ботев. (*Ovadiya, D. Levanevski: Dokumentalna povest za Zapryan Georgiev Fazlov. Sofia: Hristo Botev).*
- Оруел, Дж. (2005)** 1984. София: S. I.: Mediasat (Oruel, Dz. 1984. Sofia: S. I.: Mediasat).
- Kristeva, J. (1986)** The Kristeva reader, Columbia University Press.
- Lacan, J. (1978)** Four fundamental concepts in psychoanalysis, New York: W.W. Norton & Company.